

Mondatstruktúrájú összetett személynevek a törökben

Az Onomasticon Turcicum ([Török Személynévtár]. Gyűjtötte: RÁSONYI LÁSZLÓ. Közreadja: BASKI IMRE. [Szerkesztés alatt]) kiadásra való előkészítése és saját török névgyűjtéseim közben már régen felfigyeltem a török összetett nevek különféle igealakokat és ige neveket is tartalmazó igen változatos és gazdag rétegére. Jóllehet a magyar és a török személynévrendszer a nevek lexikáját, a képzett és összetett nevek grammatikáját – sőt szintaxisát – és a névadás indítékait tekintve számtalan rokon vonást mutat, a magyarból szinte teljesen hiányoznak a *Yel-aldı* 'szél elvitte', *Qanal-geldi* 'kanális (meg)jött' és az *Ul-tuwgan* 'fiú született' típusú összetett nevek (vö. ZELLIGER ERZSÉBET, Szóösszetétellel keletkezett tulajdonnevek a korai ómagyar korban: NÉ. 13 [1991]: 15–31).

Mind a magyar, mind pedig a török összetett nevek nyelvtani szempontból szóösszetételek, amelyek a köznevekhez hasonlóan különböző szókapcsolatokból (szószerkezetekből) keletkeztek, s ezért mindig van közöttük valamilyen mondattani viszony (ZELLIGER i. m. 15). A szóösszetétel a török nyelvekben is a szóalkotás szintaktikai módja, amelynek során az új szavak meghatározott modellek alapján keletkeznek. Egyes összetett nevek eredeti modelljét azonban csak az elemi mondatok szintjén találjuk meg. A török nyelvekben igei alaptagú szókapcsolatokból és egyszerű mondatokból számos személynév keletkezett, sőt keletkezik még napjainkban is. E személynevek mindegyike összetett név, különbség csak szerkezetükben és eredetükben van.

Az igei, igenévi eredetű egyszerű magyar és török személyneveket már GOMBOCZ ZOLTÁN összevetette (Árpád-kori török személyneveink. MNyTK. 16 [1915]), de igei komponensű összetett személynévvel – az *Olupulmát* leszámítva – nem foglalkozott. GOMBOCZ nyomán TERESTYÉNI utalt még egyes igei származású ómagyar személynevek (*Nemel*, *Numuogi*, *Numuolou* stb.) török megfelelőire (*Tepremez* 'nem mozduló, nem élő', *Bolmaz* 'nem-levő') (TERESTYÉNI FERENC, Magyar közszoji eredetű személynevek az 1211-i tihanyi összeírásban. MNyTK 59 [1941]: 43–44).

GOMBOCZ és MELICH hatására RÁSONYI LÁSZLÓ a török nevek kutatásának szentelte egész munkásságát. Mivel főként a személynévadás lélektana és a hozzá kapcsolódó jelentéstani kategóriák érdekelték (RÁSONYI LÁSZLÓ, Sur quelques catégories de noms de personnes en turc: ALingu. 3 [1953]: 323–350; Uó, Der Frauennamen bei den Türkvölkern: UAJb. 34 [1962]: 223–239; Uó, The Psychology and Categories of Name Giving Among the Turkish Peoples: Hungaro-Turcica. Studies in Honour of Julius Németh. Bp., 1976. 207–223; Uó, Remnants of theophoric names in Turkic name giving: Belleten 46. Ankara, 1982. s. 182, 291–6), a neveket csupán néhány esetben elemezte morfológiai sajátosságai alapján is (RÁSONYI LÁSZLÓ, A kiskunsági *-li*, *-li* > *-la*, *-le* képzős földrajzi nevek: MNy. 52 [1956]: 52–61; Uó, Les noms de nombre dans l'anthroponymie turque: AOH. 12 [1961]: 45–71; Uó, Les noms de personnes impératifs chez les peuples turques: AOH. 15 [1962]: 233–43). Az összetett nevek alapos, formai jellegzetességekre is

kiterjedő vizsgálatára vállalkozott azonban G. F. SZATTAROV tatár, majd őt követve A. G. SAJHULOV baskíriai névkutató (SZATTAROV, G. F., Otlagolnije antroponimi v tatarszkom jazike: Onomasztika Povolzsja 3. Ufa, 1973. 41–8; Uó, Antropotoponimija Tatarszkoj ASzSzR. Avtoref. dissz. doktora fil. nauk. Kazany, 1975; Uó–SZUBAEVA, R. H., Osznovnie komponenti szlozsnihi imen v tatarszkom jazike: Onomasztika Povolzsja 4. Szaranszk, 1976. 65–73; SAJHULOV, A. G., Tatarszkie i baskirszkie licsnie imena tjurkszkogo proiszhozsdenija. Avtoref. dissz. kand. fil. nauk. Moszkva, 1978; Uó, Antroponimiceszkie szisztemi tatarszkogo i baskirszkogo narodov. Programma szpeckursza. Ufa, 1981. [tatár nyelven]; Uó, Tatarszkie i baskirszkie licsnie imena tjurkszkogo proiszhozsdenija. Ufa, 1983).

Az Onomasticon Turcicum több mint 60.000 személyneve között számos olyan összetett név akad, amelynek komponensei valamilyen mondattani kapcsolatban állnak egymással. Közülük itt csupán azokat mutatom be, amelyek egyszerű mondatokra visszavezethetők, s amelyeknek az állítmányát valamilyen igealak testesíti meg. E nevek döntő többségükben két komponensből állnak: az alanyból [S], annak hiányában esetleg más mondatrészből (tárgyból [O], határozóból [Adv] stb.), és az azt követő állítmányból [P], amely leginkább valamilyen igealak [V] vagy igenév.

I. Az állítmányi komponens [P(V)]

1. Az összetett nevekben szereplő ige-tövek

al- '(el)venni'; *baq-~bax-* 'nézni'; *bas-* '(le)nyomni, támadni, leküzdeni; (be)lépni, beköszönten'; *bol-~bul-* 'lenni'; *ber-~ver-~bir-~vir-* 'adni'; *čap-~čab-* 'csapni; futni'; *doğ-~duğ-~toğ-~tuğ-~tuw-* 'születni'; *dur-~tur-~tor-* 'állni, (meg)állni; (meg)maradni, élve maradni'; *em-* 'szopni'; *gel-~gil-~kel-~kil-* '(meg)jönni, (meg)érkezni'; *yağ-* 'esni (eső, hó)'; *qal-* '(meg)maradni'; *qon-* 'megszállni, letelepedni'; *tap-* '(meg)találni'; *tuy-* 'érezni, észrevenni'; *tut-* '(meg)fogni'; *ur-* 'ütni'; *ül-* 'meghalni'. E tövekhez kapcsolódnak az alábbi igealakok jelei.

2. Állítmányi funkcióban szereplő igealakok

2.1. Vpast(-di) (Verbum finitum, praeteritum definitum)

Az összetételekben szereplő múlt idejű igealakok közül a leggyakoribb. Megfelel az indoeurópai nyelvek általános, folyamatos és befejezett múltat kifejező igealakjainak. Jele: *-di-~dī-~ti-~tī-~du-~dū* stb.

2.2. Vpast(-gen) (Praeteritum indefinitum)

A határozatlan múlt időkhöz tartozik. Kifejezi a múltban lejátszódott cselekvés eredményét, s a jelennel való kapcsolatát, másodlagosan pedig azt, hogy a beszélő nem volt tanúja az eseménynek. Jele: *-ğan-~gen-~gän-~qan-~ken-~kän*.

2.3. Vpast(-miš) (Praeteritum indefinitum)

Oguzos jellegű határozatlan múlt idejű igealak, amely feltehetően már az ötörök nyelvekben együtt létezett az előzővel. Modális jelentésként a saját szemmel nem látott történéseket fejezi ki. Önálló névként, vagy összetett nevek első komponenseként, jelzői szerepben álló múlt idejű melléknévi igenév. Jele: *-miš-~miš-~muš-~müš*.

2.4. Vaor(-ar) (Aoristos, általános jelen és jövő)

Az őstörökben keletkezett és igen elterjedt melléknévi igenévi eredetű igealak. Melléknévi igenévként ma egyik török nyelvben sem használják. Eredetileg is inkább a cselekvés lehetőségét, potenciális voltát fejezte ki, pl. az *uçar quş* szókapcsolat jelentése nem annyira '(az adott pillanatban) repülő madár', hanem inkább 'madár, amely képes repülni'. Jele: *-ar ~ -er*. SZATTAROV megállapítása szerint jelentős mennyiségű tatár név keletkezett ebből az igealakból (Otglagolnije antroponimi v tatarszkom jazike: Onomasztika Povolzsja 3. Ufa, 1973. 47).

2.5. Vaor(-maz) (Aoristos, tagadó alak)

A fenti igealak tagadó formája eredetileg szintén melléknév. A Vaor(-maz) +N típusú szókapcsolatokban (pl. **kälmas kişi* 'az ember, aki nem jön; a nem jövő ember') és a belőlük keletkezett összetett nevekben jelzőként szerepel. Jele: *-maz*, (*~ -mas*) *~ -müz* (*~ -mäs*) *~ -mez* (*~ -mes*)

II. Az alanyi komponens [S(N)]

Az összetételek alanyi [S(N)] részében szereplő szavak döntően alanyesetben álló főnevek (N). Egyes esetekben a tárgyias igékhez jelöletlen tárgyként is kapcsolódhatnak főnevek. Ilyenkor az alany-állítmányi névszerkezet ki nem fejezett – de odaértendő – alanya az újszülött gyermek, vagy az, aki a nevet kapja. Ennek megfelelően a névszerkezet: [S(N)]+O+P(V)] pl. *Süt-emgen* 'tejet szopott'. Arra is találunk példát, hogy különböző egyéb mondatrészek kapcsolódnak ugyanígy az állítmányi komponenshez. Az alanyi komponens sokat elárulhat a névadás indítékáról, ezért fontos a főnévi elem lexikájának a vizsgálata is (A. G. SAJHULOV, Tatarszkie i baskirskie licnie imena tjurkszkogo proizshozsdenija. Avtoref. dissz. kand. fil. nauk. Moszkva, 1978. 13–20).

1. Természeti jelenségekkel, égkultusszal összefüggő szavak

ay 'Hold': oszm. *Ay-bastı* 'hold jött (született)', 19. sz. trkm. *Ay-dogdı(-bek ~ -xan)* 'hold született (kelt)', 12. sz. maml. *Ay-toğdı* 'ua.', 17–18. sz. bask., nog., tat. *Ay-keldi(-gildi)* 'Hold jött (született)', 16. sz. oszm. *Ay-dogmuş* 'hold született'; *gün ~ kün* 'Nap; fény, ragyogás': 17. sz. tat. *Kün-berdi* 'Nap adta', őtörök *Kün-toğdı*, 12–14. sz. maml., óoszm. *Kün-dogdı ~ Gün-dogdı* 'Nap született', *Kün-gildi* 'Nap jött', ujj. *Kün-bermiş ~ Kün-birmiş* 'nap adta (a gyermeket)', *Kün-toğmış* 'nap (fény, ragyogás) született'.

2. A szó mágikus erejébe vetett hit alapján adott nevek (óvónevek) lexikája.

Talán ide sorolhatjuk az ún. teofór, azaz istennel kapcsolatos neveket is (RÁSONYI, The Psychology and Categories of Name Giving... 217; Uó, Remnants of theophoric names...).

Allah nevének különféle változatai: pl. kzk. *Alda-berdi* 'Allah [(fiú)gyermeket] adott; Allah adta', tat. *Alla-birde* 'ua.', özb., trkm., nog. *Alla-berdi* 'ua.', kpk. *Alda-bergen, Alla-bergen; xodā ~ xudā ~ xuday ~ quday ~ qudā ~ xoday* 'isten': *Xoda-berdi, Xuday-berdi* (*~ -verdi*), *Xudā-berdi* (*~ -verdi*) 'isten (gyermeket) adott', *Quday-baqti* 'isten benézett', *Quday* (*~ Qudā*)-*berdi* 'isten adta', kzk., kpk., trkm. *Quday-bergen*, tat. *Xoday-birgen* 'ua.', kzk. *Xuday-bergen* 'ua.'; *oğan* 'isten': *Oğan-berdi* 'isten adta'; *tañri ~ täñri* 'isten': kzk., tat., bask., özb. *Tañri-berdi, Täñri-bergen* 'ua.', 16. sz. krmtat., lit.tat., tat., trkm., *Täñri-berdi*, kzk. *Täñri-birdi; Täñri-bermiş* 'ua.';

3. A növény- és állatvilággal kapcsolatos szavak. (esetenként a totemizmus, vagy más kultikus hagyományok alapján keletkező nevekben)
at 'ló': 18. sz. bask. *At-emgen* 'lovat szopott'; *it* 'kutya': bask., tat., kzk., szib.tat. *It-emgen* 'kuttyát szopott', trkm. *It-almaz* 'kutya nem veszi (viszi) el', kpk. *It-ĵemäs* ~ *Īt-ĵemes* 'kutya nem eszi (meg)'; *qoš* 'madár': 18. sz. bask. *Qoš-berdi* 'madár adta', *Qoš-kildi* 'madár jött'; *quy* 'juh': kzk. *Quy-keldi*, *Quy-gildi* 'juh jött';

4. A már nagyon várt gyermek megszületése után érzett öröm és büszkeség kifejezése

arslan 'oroszlán': ujj., 12–13. sz. maml. *Arslan-toġmīš*, oszm. *Aslan-doġmuš* 'oroszlán született'; *asiq* 'nyeremény': ujj. *Asiq-bulmīš* 'nyeremény született'; *bars* 'párduc': *Bars-tuġan* 'párduc született'; *bek* ~ *biy* 'úr (méltóságnév)': kpk. kzk. *Bek-bergen* 'úr adta', *Bek-tuġan*, *Biy-tuġan* 'úr született'; *jan* 'lélek; szív': *Jan-tuġan* 'lelkecském született'; *dawlet* ~ *däwläw* 'gazdagság, méltóság; ország; szerencse': kzk. *Dawlet-berdi* 'gazdagság adta', kzk. *Dawlet-keldi* 'gazdagság jött', trkm. *Däwläw-geldi* 'ua.', tat. *Däwläw-kildi* 'ua.', trkm. *Däwläw-durdi* 'gazdagság megállt (nem ment tovább), vagyis gyermek született'; *dos* 'barát': *Dos-bergen* '(isten) barátot adott'; *er* ~ *ir* 'férfi; férj; hős férfiú; harcos': 16. sz. oszm. *Er-doġdu* 'hős, férfi született', 16. sz. oszm. *Er-verdi* 'férfi, harcos adta', 18. sz. tat., bask. *Īr-tuġan*, ujj. *Er-toġmīš* 'férfi született'; *eš* ~ *iš* '(úti)társ, barát; pár': 17. sz. nog. *Eš-buldī* 'társ lett', 16. sz. özb. *Eš-keldi* '(segítő)társ jött (született)', 18. sz. tat., bask. *Īš-tuġan* 'ua.'; *güyc* 'erő': trkm. *Güyc-geldi* 'erő jött (született)'; *kenč* 'gyermek, kölyök': ujj. *Kenč-toġmīš* 'gyermek született', *Kenč-turmīš* 'a gyermek élve maradt'; *qul* 'rab, szolga': 17. sz. krmtat., kzk. *Qul-boldi* '(isten) rabja lett (született)', 18. sz. bask. *Qul-buldī*, *Qul-tuġan* 'ua.'; *mal* 'állatok; vagyon; gazdagság': kzk. *Mal-geldi* (személy- és helynév) 'a ménes megjött; gazdagság jött (gyermek született)'; *nur* 'fény': kzk. *Nur-bulġan* 'fény, (szemünk) fénye lett'; *oġul* 'fiúgyermek': 13/14. sz. ujj. *Oġul-yümiš* (női név) '(egy) fiú elveszett (eltűnt)'; *tay* 'csikó': *Tay-boldi*, *Tay-geldi* 'csikó (fiú) lett, jött (született)'; *tiläw* 'kívánság': 17–18. sz. bask., kzk., szib.tat. *Tiläw-berdi* 'kívánság adta (azaz kívántuk, hogy szülessen)', kzk. *Tiläw-bergen* 'ua.'; *ul* 'fiú': kpk. *Ul-tuwġan* 'fiú(nak) született' (női név). (E nevek egy része besorolható a 8. vagy 9. csoportba is).

5. A születés körülményeit (idejét, helyét, az időjárását stb.) leíró szavak
anna 'péntek': trkm. *Anna-berdi(-bek)* 'péntek adta (úr)', trkm. *Anna-geldi* 'péntek jött'; *araz* 'böjt': trkm. *Araz-berdi* 'böjt adta'; trkm., kirg., kzk. *Araz-geldi* 'böjt(kor) jött'; *bazram* 'ünnepe': trkm. *Bayram-geldi* 'ünnepe(kor) jött'; *ĵuma* 'péntek': nog. *Ĵuma-keldi* 'péntek(en) jött'; *ĵol* 'út': kzk. *Ĵol-berdi* 'út (~ utazás) adta, úton született'; *ġurban* ~ *qurban* 'áldozat; az áldozatbemutató ünnep (a holdév utolsó hónapja, amelynek 10. napján áldozatot mutattak be [SZOPIEVA, G. K., Lekszicseszkie isztocsnyiki licnih imen u turkmen: Onomasztika Szrednej Azii. Moszkva, 1978. 180]): trkm. *Ġurban-berdi* 'ġurban adta (hozta)', *Ġurban-durdi* 'ġurbannak vége lett', kpk. *Qurban-berdi* 'qurban adta', trkm. *Qurban-geldi* 'qurban érkezett (amikor született)'; *Īl-qondī* 'a nép megszállt, letelepedett; a béke (nyugalom) eljött'; *yaz* 'tavasz; nyár': trkm. *Yaz-berdi* 'tavasz adta', trkm. *Yaz-geldi* 'tavasz jött'; *yel* 'szél':

oszm. *Yel-aldī* 'szél elvitte'; *qar* 'hó': 16. sz. özb. *Qar-yağdī* 'hó esett'; *tañ* 'hajnal': kzk. *Tañ-atqan* 'hajnal lett', kpk., tat., bask., trkm., özb., nog. *Tañ-atar* 'hajnal lesz'.

6. A gyermek tulajdonságaira utaló szavak

esän ~ isän 'egészséges': kzk., trkm. *Esän-geldi*, kpk., kzk. *Esän-keldi*, tat., bask., kzk., *İsän-gildi* (~ *kildi*) 'egészséges(en) jött (született)', *İsän-baqī* 'egészséges(en) nézett be (jött el, született meg)', *İsän-berdi* '(isten) egészség(et) adott'; *qara* 'fekete': *Qara-bulğan*, *Qara-tuğan* 'fekete lett, fekete született'.

7. Foglalkozásnevek, méltóságnevek és társadalmi helyzetet kifejező szavak,

amelyek a születéskor érkező, vagy a közelben elhaladó személyre utalnak
bay 'úr, gazdag, vagyonos ember': tat., krm., kzk. *Bay-geldi* ~ *Bay-gildi* 'úr jött', tat., bask. *Bay-buldī* ~ *Bay-boldī* 'úr lett'; *bek* 'úr, előljáró': bask., tat. *Bek-berdi* 'úr adta'; *biy ~ bi* 'úr, előljáró': tat., bask. *Bi-boldī* ~ *Bi-buldī* 'úr lett (született)'; *čura* 'rab; földműves': tat. *Čura-kildi* 'rab jött'; *xan ~ qan* 'kán, uralkodó': *Xan-geldi* (~ *-keldi*, ~ *-kildi*), *Qan-keldi* (~ *-kildi*, ~ *-gildi*) 'a kán, az uralkodó jött el'; *xoĵa* 'mohamedán egyházi személy, pap, tanító': 16. sz. özb. *Xoĵa-berdi* 'a hodzsa adta', kzk. *Xoĵa-geldi* (~ *-keldi*) 'a hodzsa jött el'; *imam* 'mohamedán egyházi személy, előimádkozó': kzk. *İmam-berdi* 'az imám adta', kzk. *İmam-bergen* 'ua.'; *qoĵa ~ quĵa* 'gazda': kzk. *Qoĵa-geldi* 'a gazda jött', *Qoĵam-bergen*, *Quĵam-berdi* 'gazdám adta'; *qunaq* 'vendég': 18. sz. bask. *Qunaq-kildi* 'vendég jött'; *soltan ~ sultan* 'szultán, uralkodó': tat. *Soltan-gildi*, *Sultan-geldi* 'a szultán jött el (született meg)'; *šad* 'a gágán öccsének, vagy fiának a méltóságneve': *Šad-geldi* 'a sád jött'; *šax* 'sah, uralkodó': *Šax-verdi* 'a sah adta'; *törä ~ törö ~ türä* '(méltóságnév); úr; cári hivatalnok': kzk. *Törä-geldi*, kirk. *Törö-geldi*, kzk. *Türe-geldi* 'a töre jött el'. E nevek egy része a 9. csoportba is tartozhat.

8. Kisebb-nagyobb események a születés idején

at 'ló': 18. sz. bask. *At-emgen* 'ló (~ lovat) szopott'; kzk. *At-tuğan* 'ló született'; *el ~ il* 'ország, haza; erő, bátorság; nyugalom, béke': ujj. *El-almiš*, *El-basmiš*, maml. *El-tutmiš* ~ *İl-tutmiš* 'országot foglalt', tat. *El-boldī*, bask. *İl-boldī* 'béke, nyugalom lett', kzk., tat., bask., trkm. *El-keldi*, 11. sz. maml. *El-toğdī*, *İl-aldī*, *İl-baqī*, *İl-boldī*, *İl-buldī*, *İl-gildi* *İl-tuğdī*, tat., bask. *İl-duğan* ~ *İl-tuğan* 'ország (ura, vígasztalója) született', *İl-yiğmīš* 'országot rombolt'; *it* 'kutya': bask., tat., kzk., szib.tat. *İt-emgen* 'kutya (~ kutyát) szopott'; *yaĵi ~ yaw* 'ellenség': *Yaĵi-bastī* 'az ellenség támadott, győzött', *Yaw-gildi* 'ellenség jött', 17. sz. tat., 18. sz. bask. *Yaw-qačtī* 'az ellenség elmenekült'; *köč* 'költözés, nomád karaván,tábor': 13. sz. maml. *Köč-qondī* 'a nomád karaván megszállt'; *quran* 'Korán': *Quran-geldi* 'a Korán eljött (azaz elhozták)'; *qurt* 'farkas': trkm. *Qurt-geldi* 'farkas jött'; *süt* 'tej': kzk. *Süt-emgen* 'tejet szopott'; *toy* 'lakoma': 17. sz. tat., 17–18. sz. bask. *Toy-gildi*, tat. *Toy-kildi* 'lakoma (idején) jött (született)';

9. A kívánság- és sorsmeghatározó nevek szerkezete és lexikája. Az épphogy megszületett gyermeknek kívánnak hosszú életet, jó egészséget, boldogságot, bátorságot, szépséget, hatalmat és gazdagságot. A szülők a név mágikus erejében bízva próbálták kedvezően befolyásolni az újszülött sorsát. Éppen a sokféle indíték miatt nehéz csoportosítani az idetartozó főneveket. E nevek jellegzetes igeformája egyszerű és összetett nevekben egyaránt a felszólító módú második [Vimp2] és

harmadik személyű [Vimp3] igealak. Mindkét típusból hiányzik a megszületett gyermek (az alany [S]) említése, mivel magától értetődő, hogy ő a megnevezett cselekvés (majdani) elvégzője. Ennek megfelelően a tipikus névszerkezet: (S)+Nx+P(Vimp2) ~ (S)+Nx+P(Vimp3) ~ (S)+Nx+(Vaor) ~ (S)+Nx+P(Vaor(neg)). (Az Nx komponens az ige jelentésétől függően lehet jelölt vagy jelöletlen tárgy [O], esetleg valamilyen más esetben álló főnév, sőt még melléknév is.)

at 'ló': kzk., trkm. *At-čabar*, kpk. *At-šabar* 'lovat galoppoztat', kzk. *At-četer* 'lovat utolér', bask. *At-yetär* 'ua.'; *bay* 'úr, vagyonos ember': kzk., tat. *Bay-bolsun* ~ *Bay-bulsin* 'gazdag legyen', kzk. *Bay-tursun* ~ *Bey-tursun* '(a gyermek) gazdagon éljen, úr legyen'; *Bay-bol* (~-*bul*) 'gazdag légy!'; *bek* 'úr, vagyonos előjáró': *Bek-bol* 'úr légy!'; *biy* ~ *bi* 'úr': tat. *Bi-bul* 'úr légy!'; *jaw* 'ellenség': lit.tat. 16. sz. *Jaw-bas* 'ellenséget győzz le!'; *dos* 'barát': kzk. *Dos-bolsun* 'barát legyen'; *el* 'ország, birodalom' (l. fentebb): *El-basar* 'országot foglal', ujj. *El-teber* ~ *İl-teber* 'birodalmat tipor; birodalmat tipró (méltóságnév)', trkm, kzk., özb. *El-tüzer* 'országot szervez, igazgat'; *eš* 'társ, barát': kzk. *Eš-bolsin* 'társ(unk) legyen, barát legyen!'; *yaw* ~ *jaw* 'ellenség': 18. sz. kzk. *Jaw-basar* 'ellenséget győz (majd)', türkm., kpk., kzk. *Yaw-basar* 'ua.'; *yogurt* 'joghurt': oszm. (személynévi eredetű falunév) *Yogurt-yemez* 'joghurtot nem eszik (majd)'; *qoy* 'juh': kzk., kpk. *Qoy-baqar* 'juhót őriz (majd)'; *köp* 'sok, sokat': kzk. *Köp-jasar* 'sokáig él (majd)'; *mal* 'jóság; vagyon, gazdagság': kzk. *Mal-bağar* 'jóságra (vagyonra) vigyáz majd', kzk. *Mal-tabar* 'jóságot (vagyont) talál (gyűjt) majd'; *tay* 'csikó': *Tay-bağar* 'csikó(ra) vigyáz, csikót gondoz', kzk. *Tay-čabar* 'csikót futtat (galoppoztat)'.

Rövidítések

A TESz.-ben használtaktól eltérő rövidítések: *kpk.* – karakalpak, *krm.tat.* – krími tatár, *kzk.* – kazak, *lit.tat.* – litvániai tatár, *maml.* – mameluk kipcak, *özb.* – özbek, üzbec, *szib.tat.* – szibériai tatár, *trkm.* – türkmén

BASKI IMRE

Megjegyzések víznevekről (Adalékok a székelység történetéhez)

1. A hetvenes évek végén a székelyek településtörténetéről a nyelvtudomány szemszögéből két előadást is tartottam fölkérésre az MTA Középkori Munkaközösségében, valamint a Magyar Néprajzi Társaságban. Az előadások szövegét azóta sem jelentettem meg, csak később rövid summázatot adtam róluk interjú formájában, amely a Honismeretben (1985/5), valamint az Új Erdélyi Múzeumban (1990) jelent meg. Elsősorban az előadásban, de az interjúban is megemlegettem néhány olyan víznevet, amelyek az Árpád-kori magyar nyelvterületnek különféle nyelvészeti-névtani kritériumok alapján kimondottan gyepűvédelmi peremein – nyugaton és északon –, az egykori székelységhez